

ÖNSÖZ

Aşağıda okuyacağınız yazıyı 1993 yılında EMO genel merkezinde kurduğumuz kadın komisyonundaki çalışmalarımız sırasında kaleme almıştım. Derginin yayın düzeni içerisinde 1995 yılında yayınlanmıştı.

Baskıda grafiklerin net görülememesi ve basılı bir metnin digital ortamda iletim sorunları nedeni ile şu dönem Kadın Mühendisler e-grubu için yeniden yazıya döktüm.

Bu arada yazıldığından bu yana 13 yıl geçmiş bulunuyor. Bir kadın mühendis olarak son 10-15 yılda dengelerin kadınlar lehine değiştiğini gözlemliyorum. Son 15 yılda Türkiye Kadın Başbakan gördü. Türkiye'nin en büyük holdinglerin birisinin (Sabancı) başına ailenin kadın bir üyesi geçti. Şantiyelerde daha çok kadın mimar-mühendis görev alıyor. (İlk şantiyem Ankara-Batıkent'te 1985 yılında fiilen, sürekli şantiye görevi yapan tek kadın şantiye şefi-mühendisi idim. Başka şantiyelerden ziyaretçi meslektaşlarım olurdu "bu şantiyede bir bayan şeflik yapıyormuş, tanışalım istedik") İşim gereği şantiyelerde dolaştığımda daha az yadırgandığımı hissediyorum. (Çalışanların pek çoğu çocuğum yaşında olduğundan mıdır yoksa?) Anadolu'da bir şehirde beton santrali, kum ocağı sahibi olan akrabalarım bana müjde veriyorlar "bir yıldır genç bir bayan mühendis çalıştırıyoruz". Şu anda 25-35 yaş grubunda olan meslektaşlarımın düşünce yapılarının benim kuşağım mühendislerinden çok daha açık olduğunu gözlemliyorum.

Gelecek umut veriyor. Ancak, nüfusun yarısı olan kadınların mülk edinmede, şirket yönetmede, ülke yönetmede, kısacası insanların kaderini belirleyen her alanda temsil oranları nüfus içindeki yoğunlukları ile denk hale gelene kadar sorun devam ediyor demektir. Temsil oranındaki düşüklük sadece kadınlar aleyhine bir durum olmayıp, "kadın bakış açısının duyarlılığını" alamayan bir toplumun kaybı niteliğindedir.

Bu grubu ve ileride şartlara göre alacağı şekillenmeleri kadınların geleceği açısından son derece önemli görüyorum. İnsanlar gelip geçse de geleneğin sürekli aktarılabilmesi gelecek kuşakların yolunu aydınlatacaktır.

Son olarak kişisel bir duygumu anlatmak istiyorum. İlk şantiyemde "ileride torunlarım gelecek buralara, bu trafo istasyonlarını babaannemiz yapmış" diyecekler. (Öğrenci iken dünyaya getirdiğim, şu anda elektrik mühendisi olan bir oğlum var, ne yazık ki henüz torunlarım yok.) Bu düşünce bana gurur verirdi. Büyük anneleri mühendislik yapmış olan bir kuşağın ufku bambaşka olacaktır. 12.07.2006

Saygı ve Sevgilerimle
Ruhsar KAZAK
Hacettepe Üniversitesi
Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, 1984

GENEL OLARAK TEKNİK MESLEKLER VE MÜHENDİSLİKLER ÖZEL OLARAK ELEKTRİK MÜHENDİSLİĞİNDE KADIN

Değerli Arkadaş ve Meslektaşlarıma

Bu çerçevede bir yazı düşüncesi ilk kez bir yıl önce doğdu ve bu sürede gelişti. Bu yazı benim için bir zorunluluktaki, ancak uzun süre üslubunun nasıl olacağını düşündüm. Daha önce iki kez yazım yayınlandı. Okunmadılar mı, çok mu iyi yazılmışlardı? Bilemiyorum. İnaniyorum ki bu kez okunup eleştirilecek.

Yazımın hazırlık sürecinde görüştüğüm arkadaş ve meslektaşlarımdan sempatik tepkiler aldım. Kadın meslektaşlarım bir iki örnek dışında böyle bir yazının hatta bu konuda organize bir çalışmanın gerekliliğine kesinlikle inanıyorlar ve böyle bir çalışma başlatıldı. Erkek meslektaşlarımdan bir kısmı, özellikle genç meslektaşlarım, bu konuda bir çalışmayı yadırgamak bir yana aktif ve yaratıcı düşünsel katkılarda bulundular. Bu konuda ilk düşüncel desteği aldığım Elektrik Mühendisliği Dergisi Yayın Kurulu üyeleri Haluk Zontul, Hüseyin Yavuz, M.Serhat Özyar ve Tolga Çiloğlu'na, çalışmalarımın başlangıcında emeği ile de katkıda bulunan Yazı İşleri Müdürü Semra Tuşalp'e teşekkür etmek istiyorum. Öte yandan, bu konuda görüştüğümüz ilk günden bu yana destekleri ile güç veren Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Merkez Yönetim Kurulu Üyeleri Kaya Bozoklar, Tacettin Gül, M.Asım Rasan, M.Sıtkı Çiğdem ve M.Akif Peker'e şükranlarımı sunarım. Bir de hafif buruk tepkiler var ki onlara daha geniş değinmek zorundayım. Yıllardır tanıdığım, değer verdiğim ve onların da bana değer verdiğinden şüphe etmediğim bazı arkadaşlarımdan da buruk tepkiler aldım. Özellikle bir tanesinin tepkisini dile getirişi çok hoştu. "Ruhsar, yoksa sende mi o feministlerden oldun?" Beni tanıyıp pek de kötü bir insan olmadığım kanısında olan bu arkadaşımın "gidişatım konusunda" endişelenmesi benim için anlaşılır bir şey.

Ancak:

- Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların toplam iş saatlerinin %66 sını doldurduklarını, buna karşılık toplam gelirlerin %10'una, özel mülklerin ise ancak %1'ine sahip olduklarını (1),
- Dünya'da eğitimden yoksun kalmış 700 milyon insanın üçte ikisinin kadın olduğunu,
- Türkiye'de 100 üniversite mezunundan ancak 25'inin kadın olduğunu,
- Türkiye'de erkeklerin %80'inin, kadınların ise %54'ünün okur yazar olduğunu,
- Bir bilimsel araştırmanın, Türkiye'de evli erkeklerin sadece %7'sinin eşlerine sürekli ev işleri ve çocuk bakımında yardımcı olduklarını gösterdiğini biliyor muydunuz? (2)

Feminizm bunları değiştirmek için çalışmayı hedefliyorsa, hiç tereddütsüz söyleyebilirim "ben de o feministlerden oldum."

Biliyorsunuz, Türkiye'de her dönem birilerinin ne olduğu konusunda gerçek dışı yorumlar yapılmıştır. Hatta bu yorumlar o kadar gerçekmiş gibi inanılmıştır ki yorumlanan insanların kendi kendilerini tanımlamalarına dahi kulak asılmamıştır. Şimdilerde yeni bir "izm"ın çıkmadığı, çıkanların da yeni olmadığı günümüzde feminizm bu tür sorumsuz yorumlara konu olmaktadır.

Bizi bizden dinlemek ister misiniz? Biz neler istiyor, neler için çalışıyoruz? Eminim yazının devamını okuduğunuzda bizi anlamaya başlayacaksınız.

Ruhsar KAZAK

KADIN MÜHENDİS SAYISINA İLİŞKİN İSTATİSTİKLER

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) istatistiklerini taradığımızda mühendislikle ilgili herhangi bir istatistikle karşılaşmadık. “İlmi ve Teknik Meslekler” başlığı altında geçen grubun, okur-yazar olup da okul bitirmeyenlerden lise mezunu olan kesimi de içermesi tasnifin nasıl yapıldığı, hangi meslekleri içerdiği konusunda şüphe yaratıyor. (3)

DİE istatistiklerinde bu konuda veri bulunamadığı için, Türk Mimar ve Mühendisler Odası (TMMOB) kayıtlarına yöneliyoruz. TMMOB ve EMO kayıtlarında da üyelerin cinsiyetleri konusunda bilgi bulamıyoruz. EMO kayıtlarından üyelerin isim ve resimlerini tarayarak yaklaşık %6,8 civarında kadın üye olduğu tespitine ulaşıyoruz. Kadın ve erkek mühendislerin EMO’ya üye olma oranlarının aynı olduğunu varsayarak “Türkiye’deki elektrik mühendislerinin %6,8’inin kadın olduğu” çıkarımında bulunabiliriz.

Nüfusun %50’si için bu temsil oranı, bizce bu alanda önemli bir sorun olduğunu gösteriyor.

Kadın ve eğitimle ilgili görüş ve istatistik’i verilere bakarak bu sorunu tartışmaya çalışalım.

TEKNİK EĞİTİMDE KADIN

Jean Jacques Rousseau’nun şu görüşü; “Kadınların her zamanki görevi erkekleri hoşnut etmek, onlara yararlı olmak, kendilerini erkeklere sevdirmek ve saydırmaktır. Küçükken erkekleri eğitmek, büyüyünce onlara bakmak, erkekleri yatıştırmak, hayatı erkekler için rahat ve uyumlu yapmak kadınların başlıca çabası olmalıdır. Bütün bu görevleri kadına çocukluğundan başlayarak öğretilmelidir.” Sizce halen bizim toplumumuzun da bir çok kesiminde geçerli değil mi?

1981-1987 yılları arasında okuma-yazma kampanyası, çıraklık ve yetişkin eğitim kurslarına katılanların üçte ikisi kadın.(4) Yine 1985-1986 yıllarında Halk Eğitim kurslarına katılanların dağılımı ise şöyle (5):

Toplam	: 594.782
Erkek	: 11.308 (%19,22)
Kadın	: 480.474 (%80,78)

Kadınların okuma-yazma kurslarına ilgi göstermeleri ve okuma-yazma oranlarının yükselmesi şüphesiz memnuniyet verici. Ancak çıraklık ve yetişkin eğitimi kurslarına katılan kadınların büyük bir çoğunun katıldıkları kursların kadının toplumda var olan konumunu pekiştirici, geleneksel işler (biçki-dikiş. nakış, daktilo vb.) üzerine olduğunu tahmin etmek çokta yanlış olmaz.

1973 yılında yapılmış bir araştırmaya göre; 15-49 yaşları arasındaki evli kadınlara oğulları ve kızları için istedikleri meslekler sorulduğunda şu cevaplar alınıyor. “Kentsel ve kırsal kesimdeki her dört anneden birisi kızlarının öğretmen olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Kızlar için düşünülen ikinci meslek ise ev kadınlığıdır. Ev kadınlığı üç büyük kentte daha az istenilen (%8) fakat köylerde özlenen (%21) bir statüdür. Büyük kentteki annelerin %17’si kızlarının doktor olmasını istediklerini

söylemişlerdir. 2000 kişinin altındaki yerleşim birimlerinde ise kızlarının doktor olmasını isteyenler az (%3) fakat hemşire veya ebe olmasını isteyenler daha yüksek orandadır (%14). Genel olarak ev kadınlığı dışında sırasıyla öğretmenlik, hemşire veya ebelik, terzi, doktorluk ve eczacılık gibi meslekleri düşünen anneler çoğunluktadır. Annelerin oğulları için istedikleri meslekler ise daha fazla çeşitlenmektedir. En çok istenilen meslekler sırası ile doktorluk, öğretmenlik, mühendis veya mimarlık, memurluk ve subaylıktır. Yine annelerin kırsal ya da kentsel kesimde bulunmaları oğulları için istedikleri meslekler açısından farklılık göstermektedir. Oğulları için doktorluk ya da mühendisliği en çok isteyen kentteki annelere karşılık, nüfusu 2000'in altındaki yerleşim birimlerindeki annelerin çoğu oğullar için de öğretmenliği düşünmektedir....**Yine bütün anneler, kızlarına mühendisliği, teknisyenliği, idareciliği ve profesörlüğü hiç yakıştırmamaktadırlar.....** Bu mesleklerin erkeklere uygun meslek olarak düşünülmesinin ötesinde, uzun eğitim gerektiren nitelikleri de vardır (Özellikle profesörlük için). Boserup, gelişmekte olan ülkelerde ailelerin kız çocuklarını çok okuturlarsa, kendilerine uygun eş bulmakta güçlük çekecekleri endişesini de taşıdıklarını belirtmektedir (Boserup, 1970)" (6).

Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında bu konuda görüş farklılığı olduğu kanısında değilim. Amerika'da mühendislikte kadın konusunda da çalışmaları olan elektrik mühendisi Dr. Eleanor Baum, mesleğe yönelme kararı verdiğinde annesinin tepkisini şöyle anlatıyor; "Yapamazsın! Sonra insanlar senin garip birisi olduğunu düşünecekler, evlenemeyeceksin!" Baum bir süre mühendis olarak çalıştıktan sonra doktora yapmak için üniversiteye dönme kararı verdiğinde annesinin tepkisinin, "Daha fazla eğitilmiş olacaksın, komikleşme! Kimseler seni istemeyecek!" şeklinde olduğunu söylüyor. Ve şöyle devam ediyor; "Söyleyeyim, beni isteyen birini buldum. Evlendik, çocuklarım var ve de her şey yolunda (7).

Anne-babaların, dolayısı ile toplumun kız çocuklarının mühendislik mesleğini seçmelerine gösterdikleri tepkiler açısından gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık olup olmadığını anlamak için eğitim istatistiklerine bir göz atalım.

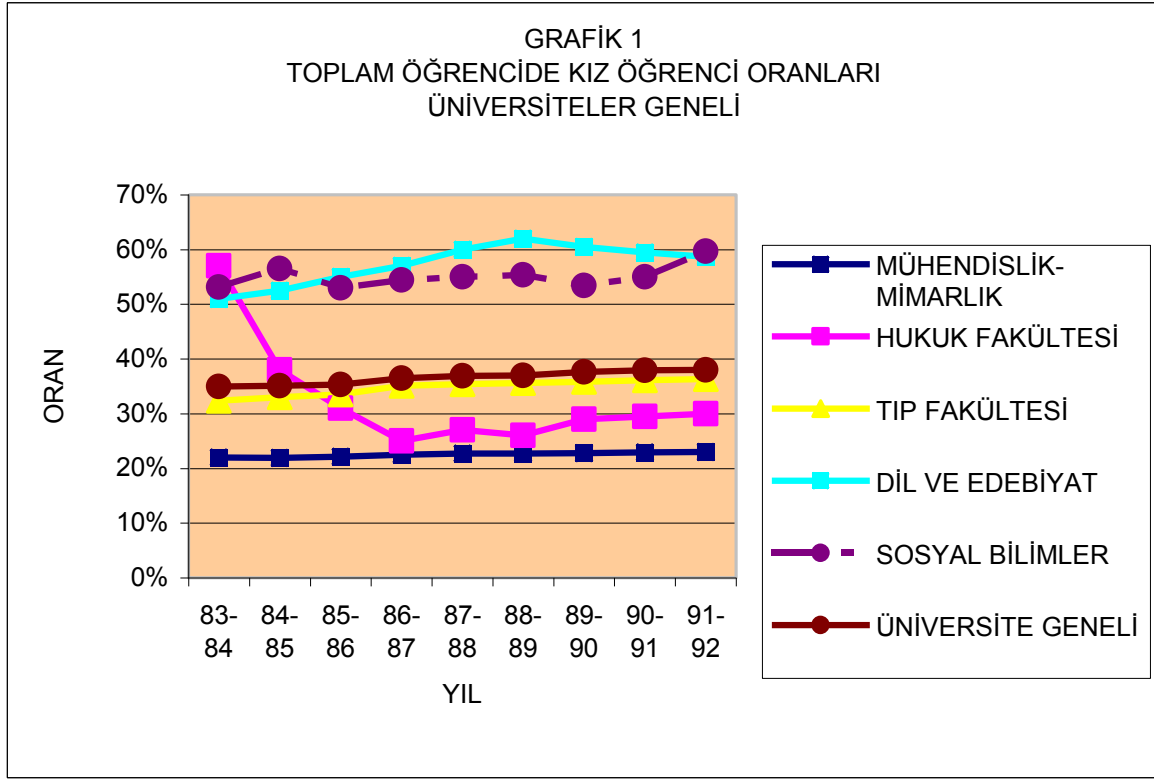
Amerika'da bütün mühendisliklerde kız öğrencilerin toplam mühendislik öğrencilerine oranı 1982'de %16'dır (8). İngiltere'de yine bütün mühendisliklerde bu oran 1984'te %10,1'dir (9). Fransa'da 1988'de %20 civarındadır (10). Türkiye'de 1984 yılında %22'dir (11).

Sorun (*), bütün dünyada yaşanıyor. Buna karşılık Türkiye'de bütün demokratik problemlerin çözümünde olduğu gibi, bu konuda da örgütlenme ve durumu değiştirmeye çalışma geleneği yerleşmemiştir. Gelişmiş ülkelerde ise durum oldukça farklılık arz etmektedir. İngiltere'de Women Engineers Society 1919'da kurulmuş, 1920'de de yasallaşmıştır. Yine İngiltere'de 1983 yılında da Women into Science and Engineering kurulmuştur. Amerika'da Society of Women Engineers adlı bir kadın mühendis örgütü vardır. Gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde bu tip örgütlenmeler mevcuttur.

(*) Türkiye'de teknik eğitimde kız öğrenci sayısının gelişmiş ülkelerdeki sayılarla çok yakın, hatta bazılarında yüksek olmasının nedenleri bir başka yazıda ele alınacaktır. Bu farklılığa, %50 civarındaki kadın nüfus göz önüne alınarak bakıldığında, sorunun aynı olduğu görülecektir.

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNDE KADIN (12)

1983-1992 yılları arasında tıp fakülteleri, hukuk fakülteleri, mühendislik fakülteleri ve üniversiteler genelinde kız öğrenci sayılarının toplam öğrenci sayılarına oranını gösteren grafik 1'i inceleyelim.

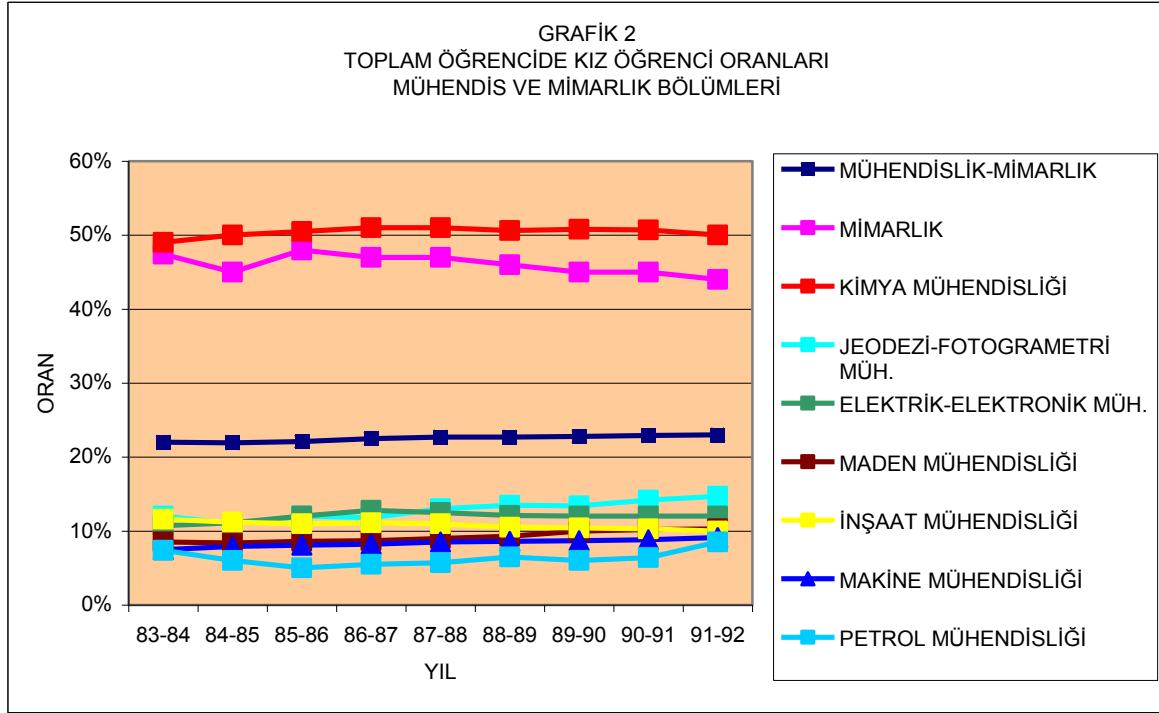

Son dokuz yılda üniversiteler genelinde toplam öğrencide kız öğrenci oranı %35'ten %38'e yükselmiştir. Yeterli olmamakla birlikte memnun edici bir gelişme. Hukuk fakültelerinde %57'den %25'e düşmüş, iniş çıkışlarla 1992 yılında % 30'lardadır. Tıp fakültelerinde %32.4'ten %36.3'e yükselmiştir. Mühendislik fakültelerinde ise %22'den %23'e yükselmiştir. (Grafik 1) Hukuk fakültelerindeki iniş çıkışın nedenleri atasında kadınların hakim ve savcı olarak atanmalarına getirilen kısıtlamalar neden olabilir mi? Bunun yorumunu hukukçulara bırakmak en doğrusu. Üniversiteler genelinde bu sürede %3 artış olurken, tıp fakültelerinde %4, mühendisliklerde %1 artış olmuştur. Genelde üniversite eğitime yönelen kız öğrenci sayısı artarken tıp fakültelerine yönelim daha da hızlı artmakta, liseli öğrencilerin mühendisliğe bakışında önemli bir değişiklik olmamaktadır.

Özetle üniversiteler genelinde kız öğrenci oranı, ağırlıklı olarak dil, edebiyat ve sosyal bilimler fakültelerindeki oranın artmasından dolayı yükselmektedir. Mühendislik mesleği aileler, toplum ve kız öğrencilerin kendileri tarafından erkek mesleği olarak görülmektedir. Başarılı erkek öğrenciler mühendislik fakültelerine yönelirken kız öğrenciler tıp fakültelerine yönelmektedir.

TÜRKİYE'DE MÜHENDİSLİK EĞİTİMİNDE KADIN

Şimdi de 1983-1992 yılları arasında mühendislik ve mimarlık bölümlerinde kız öğrenci sayılarının toplam öğrenci sayılarına oranlarını gösteren grafiği inceleyelim. (Grafik 2)

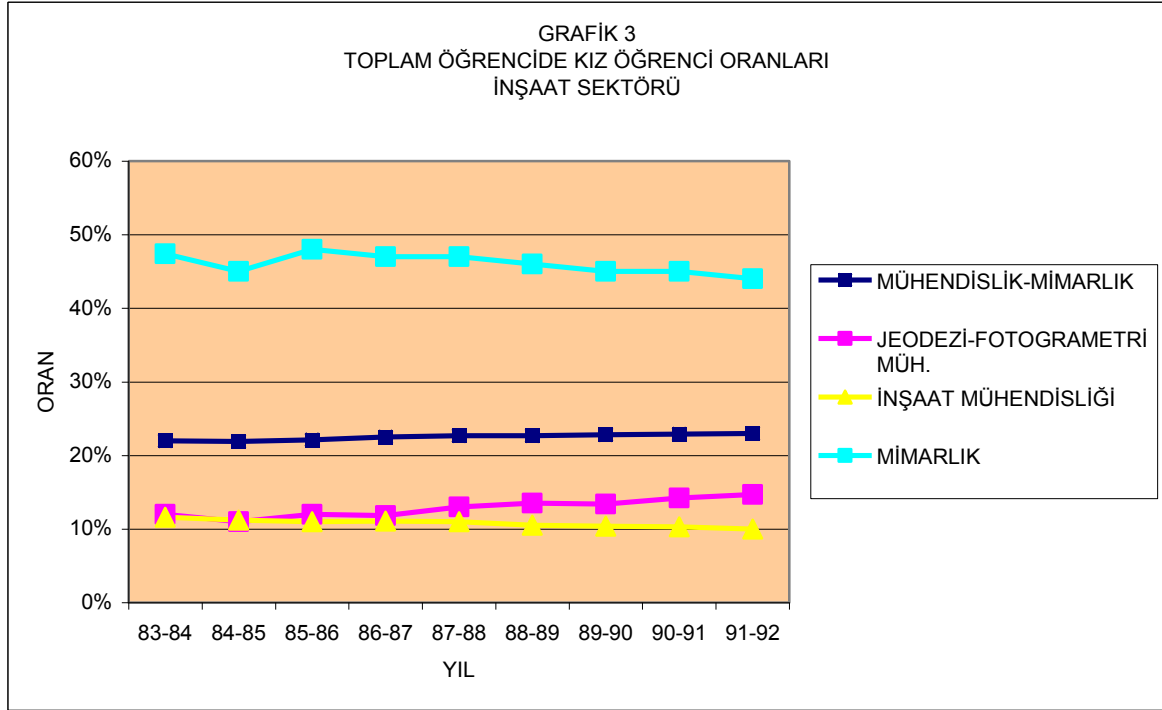
Son dokuz yılda mimar ve mühendisliklere yönelen kız öğrenci sayısının bu bölümlerdeki toplam öğrenci sayısına oranı %22'den %23'e yükselmiştir. (Grafik 2) Ancak tıpkı diğer meslekler karşısında mühendislik bölümlerine duyulan çekimserlik gibi, bazı mühendislik dallarına karşı kız öğrencilerin bilinçli bir uzak durma eğilimi vardır. Kimya mühendisliği ve mimarlık kadınlar için uygun meslekler olarak görülürken, jeodezi, elektrik, maden, inşaat, makine ve petrol mühendislikleri erkek mesleği olarak görülmektedir.

Bu mesleklerde kadınların iş bulma ve çalışma koşullarını düzeltici girişimler olmadığı takdirde bu durum daha iyiye gidebilir mi?

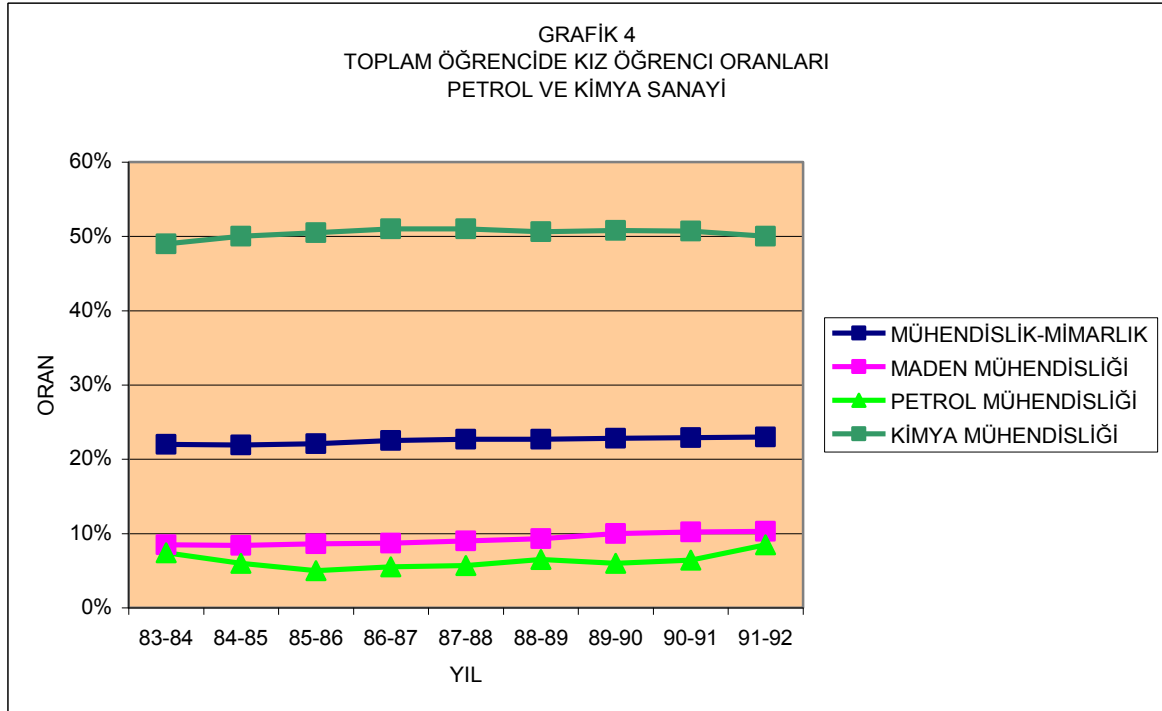
BRANŞLARA GÖRE DAĞILIM

Bu bölümde aynı alanda, iç içe çalışılan, konuları itibarıyla paralellik taşıyan branşlarda kız öğrencilerin dağılımlarını inceleyeceğiz.

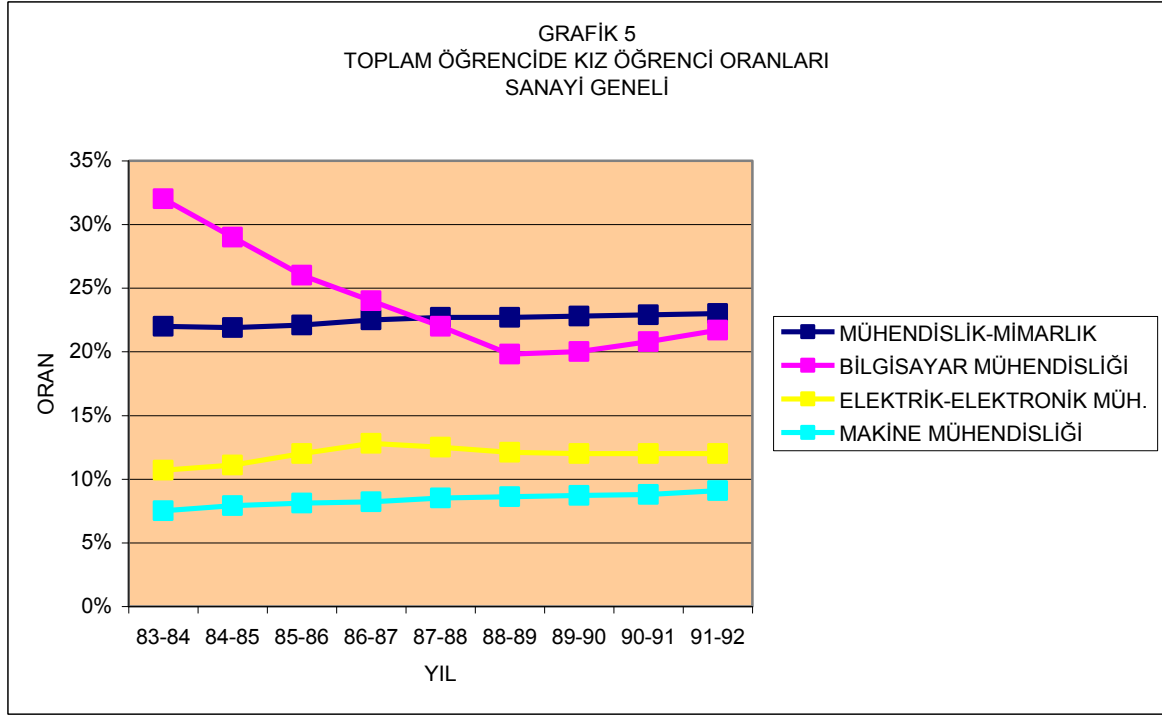
Jeodezi – fotogrametri, inşaat ve mimarlık bölümlerinde kız öğrencilerin toplam öğrencilere oranlarını gösteren aşağıdaki grafiği yorumlayalım. Mühendislik-Mimarlık bölümlerinde %22-%23 oranında kız öğrenci eğitim görürken, mimarlık bölümlerinde bu oran %48,5-%44'lere varmakta, jeodezi ve fotogrametri bölümlerinde %12-%14,7 oranlarına, inşaat bölümlerinde %11,6-%10'lara düşmektedir. (Grafik 3)

Maden, petrol ve kimya mühendisliklerini aynı kategoride değerlendirdiğimizde bu branşlarda da kız öğrencilerin kimya bölümünü kendilerine uygun görürken, maden ve petrol mühendisi olmaktan kaçındıklarını görüyoruz. (Grafik 4)

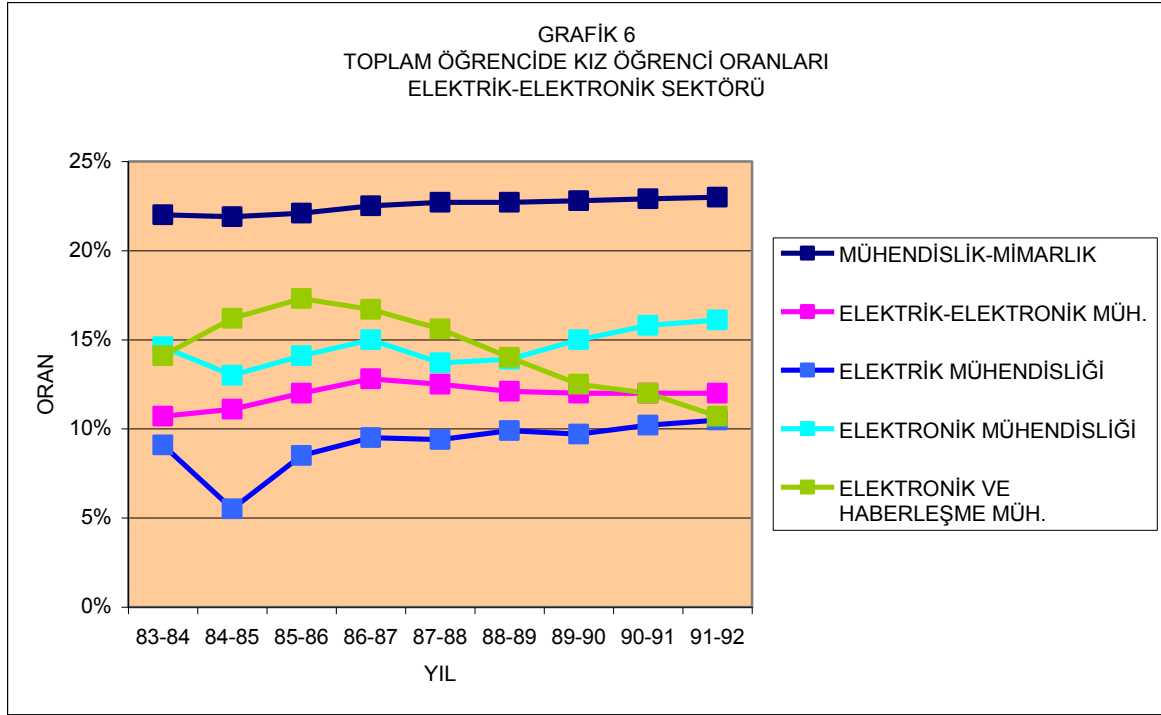

Elektrik, makine ve bilgisayar mühendisliklerini aynı grupta değerlendirdiğimizde, (1983-1987 yılları arasında bilgisayar mühendisliğindeki durum hariç) bu branşlarda kız öğrencilerin mimar ve mühendislikler ortalamasının altında kaldığını görüyoruz. %22-%23 arasında seyreden Mühendislik-Mimarlık bölümlerindeki orana karşılık makine mühendisliğinde %7,5-%9,1, elektrik mühendisliğinde %10,7-%12 kız öğrenci eğitim görmektedir. %32-%21,7 arasında değişen bilgisayar mühendisliğini kız öğrencilerin kendilerine daha uygun gördüklerini söyleyebiliriz. (Grafik 5)

Son üç grafiğe baktığımızda, aynı bilim dalları üzerine temellenmiş olan, öğrenimleri ve çalışma sahaları paralellik taşıyan branşlarda bile, iş bulma ve çalışma koşullarının kadına uygun görülmemesine bağlı olarak daha fazla “erkek mesleği” olarak görülenler vardır.

Elektrik mühendisliği alanında elektrik, elektronik ve elektronik haberleşme bölümlerindeki duruma baktığımızda, genel olarak bu dalda kız öğrencilerin oranı %10,7-%12 arasında değişirken, elektrik bölümünde %9,1-%10,5 arasında, elektronik bölümünde %14,6-%16,1 arasında, elektronik haberleşme bölümünde %14,1-%10,7 arasında (bazı bölümlerin isim değişiklikleri mi grafikteki iniş çıkışlara neden olmaktadır? acaba?) değişmektedir. (Grafik 6)

Bizim mesleğimizde kendi içinde de elektrik bölümü daha fazla “erkek mesleği” görülmektedir.

Tüm bu branşlarda kadınların iş bulma ve çalışma koşullarını iyileştirme doğrultusunda acil önlemler alınmadığı takdirde yakın bir gelecekte daha az kadın mühendisle karşılaşılması kaçınılmaz olacaktır.

Avrupa’da meslek örgütlerinin şu sloganı yaygın bir biçimde kabul görüyor. Birkaç saniye bakılıp, üzerinde düşünüldüğünde beğenileceğini sanıyorum.

Anything he can do, she can do too.. (13)

Bu konuda son sözü kitabından çok hoşlandığım Türker Alkan’dan aktarmak istiyorum.

“Kızların belirli bazı dallarda eğitim görmeye toplumsal ya da yasal itilerle yönlendirilmesi, hatta zorlanması, nedenleri ve sonuçları açısından önemlidir. Nedenleri açısından toplumun kadınları ne denli eşit gördüğünü saptayan bir gösterge olduğu için önemlidir. Sonuçları açısından da genellikle daha az para kazanan ve daha önemsiz mesleklere yönelen kadınlar, çalışma yaşamları boyunca erkeklerin egemenliği altında olmaya devam edeceklerdir. Kadınların iyi eğitimden geçmemiş olması, onların yetersizliğine bir kanıt olarak gösterilecektir. Böylece, bir noktadan kırılması gereken bir kısır döngü karşısında bulunuyoruz. Daha yeteneksiz olduğuna inanıldığı için kadınlar prestiji düşük okullara yönlitiliyorlar; prestiji düşük okullardan mezun oldukları için de kadınların daha yetersiz olduğuna inanılıyor.

Eğitim, insan davranışlarını geliştirmek için kullanılacağı gibi, onları sürdürmek için de kullanılabilir. Bu seçimi yapmak ise siyasal iktidarlara düşen bir görevdir. Toplumların

kadınlara karşı eski çağlardan beri sürdürö geldiği önyargıları etkisiz kılmak için, eğitimde, çalışma ve aile yaşamında önemli değışiklikler yapmak gerekmez mi?” (14)

EMO'DA KADIN MÜHENDİSLER

Buraya kadar olan bölümlerde sorunu ve kaynaklarını tanımlamaya çalıştım. Taktir edersiniz ki bu konuda bir dergi sayfalarına sığmayacak kadar çok söylenecek söz var.

Yukarıda söz ettiğimiz bütün tersine yönlendirim ve tersine teşviklere rağmen elektrik mühendisliğine yönelen kadınlar neler yaşıyorlar? Sorunları ve çözüm yaklaşımları nedir? Bu konuda çalışmak üzere EMO'da bir KADIN KOMİSYONU kurulduğunu sevinçle bildirmek istiyorum. Komisyonumuzda meslekte 5-20 yıl arasında çalışan üyelerimiz vardır. Komisyonumuzun önüne koyduğu somut görev, Türkiye'de kadın elektrik mühendislerin profilini çıkarmak, hissettiğimiz aksaklıkları istatistiklerle ortaya koymak ve çözüm yolları üretmektir. Bu doğrultuda ilk adım olarak EMO üyesi kadın mühendis sayısı belirlenmiştir ve onlara yönelik bir anket çalışması yapılmaktadır.

Komisyonumuzun üzerinde çalışmayı düşündüğü proje taslaklarını ilerideki sayfalarda yer alan komisyon raporunda görebilirsiniz.

Şimdilik Hoşça Kalın
Sevgi ve Saygılarımla

KAYNAKLAR

- 1) Nairobi “Kadının Son On Yılı” Toplantıları – Dünya Kadın Kongresi, 1985
- 2) Kadın Dayanışma Grubu, Dünya Kadınlar Günü Bildirisi, Ankara 08.03.1988
- 3) DİE, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları, Nisan 1992
- 4) Emel Doğramacı, Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü, İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 1982
- 5) Emel Doğramacı, Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü, İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 1982
- 6) Ferhunde Özbay, Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlara Etkisi, Türk Toplumunda Kadın, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneđi, Ankara 1979
- 7) Eleanor Baum, IEEE Education Society, Fall 1992
- 8) Ayla Neusel, Ingenieurinnen in den USA und Frankreich, Frauen Gestalten Technik, Janshen/Rudolph (Hg), Pfaffenweiler 1988
- 9) Cynthia Cockburn, Frauen und Ingenieurwissenschaften, Frauen Gestalten Technik, Janshen/Rudolph (Hg), Pfaffenweiler 1988
- 10) Genevieve de Peslouan, Ingenieurinnen in Frankreich, Frauen Gestalten Technik, Janshen/Rudolph (Hg), Pfaffenweiler 1988
- 11) ÖSYM 1983-1984 Öğrenim Yılı Yüksek Öğretim İstatistikleri
- 12) ÖSYM 1983-1994 1991-1992 Öğrenim Yılları Yüksek Öğretim İstatistikleri
- 13) FAS; Foras Aiseanne Soathair Training & Employment Autoriality
- 14) Türker Alkan, Kadın – Erkek Eşitsizliği Sorunu, AÜ SBF Yayınları, Ankara 1981